

addiction), socialization of foreign students (supporting the establishment of Ukrainian cultural embassies abroad), of elderly people (preventing marginalization) etc. The author proves that there is the need for improving theoretical professional training to form social pedagogue's contemporary professional thinking according to conditions of information age, meaning that a cycle of humanitarian and social-pedagogical subjects must embrace innovative contents of core and perspectives of developing the culture of information society (social culturology, philosophy of culture, social philosophy) and new social qualities of a person and certain social groups (social anthropology, cultural politics, education sociology), which will ensure this society's dynamics and person's comfortable self-realization in it. Revisiting practical professional training of social pedagogues and social workers is all about mastering virtual-computer and advertising-informational technologies, aimed at facilitating new means of pro-social development of a person (under conditions of increasing importance of personality's sociocultural significance), at creating positive image of an experienced professional, at forming active and responsible citizen, and, apart from that, at mastering social-pedagogical technologies of accompanying establishment of Ukrainian citizen's European sociality and gaining of global conscience, traits and behavior, which helps in forming humanity's global culture, its integration and consolidation.

Key words: professional training of social pedagogues, social-pedagogical assistance, information society.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК [053.2:004.738.5]:37.013.42

О. О. Черних

КОМПЕНТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТІ

Ще у 2001 році американський дослідник М. Пренський вводить поняття «цифрові аборигени» для осіб, «рідною мовою» яких є цифрова мова комп'ютерів, відеоігор та Інтернету [10]. «Цифрові аборигени» отримують інформацію дуже швидко, процеси їх роботи паралельні та багатозадачні, вони функціонують краще, коли в мережі. Враховуючи півтора десятиріччя різниці між широким поширенням Інтернету серед населення в США (43,1% населення користувачі Інтернету у 2000 році, 88,5% – у 2016 році) [13] та Україні (0,4% населення користувачі Інтернету у 2000 році, 44,5% – у 2016 році) [16], ми припускаємо що саме

сучасних українських підлітків у нашій статті ми вже можемо називати «цифровими аборигенами», бо вони народились та живуть в той час, коли комп'ютери та Інтернет стають значно поширеними та доступними в Україні.

Актуальність питання формування компетенцій безпечної поведінки підлітків в Інтернеті наскрізна у документах міжнародних організацій, дослідженнях науковців різних галузей, педагогів й батьків, спеціалістів правоохоронних органів та засобах масової інформації, Інтернет-провайдерів та мобільних операторів, бізнесових та громадських організацій різних рівнів.

Разом з тим багато питань, пов'язаних з успішною соціалізацією підлітків та формуванням безпечної поведінки в Інтернеті, залишаються малодослідженими у вітчизняному науковому просторі.

На наш погляд, недостатньо висвітленими є переваги компетентнісного підходу у формуванні безпечної поведінки підлітків в Інтернеті та аналіз існуючих компетенцій для успішної соціалізації підлітків під час користування Інтернетом.

Це дало змогу сформулювати мету нашої статті: аналіз та систематизація існуючих підходів щодо розвитку компетенцій безпечної поведінки підлітків в Інтернеті.

Здійснений нами аналіз наукової літератури та міжнародних документів показує, що дослідниками розглядаються різні аспекти формування компетенцій безпечної поведінки дітей в Інтернеті.

Підтвердження дієвості компетентнісного підходу у формуванні поведінки ми знаходимо в статтях ряду вітчизняних та зарубіжних дослідників (В. Болотов, О. Глузман, Г. Селевко, В. Серіков, В. Химинець, О. Часникова); вивченню сутності компетенцій присвячені роботи Н. Бібік, О. Крисани, О. Локшини, О. Пометун, А. Хуторського, С. Шишова; на компетентнісному підході у формуванні безпечної поведінки дітей наголошують у своїх роботах О. Неймишев, Л. Сорокіна; компетенції успішного та безпечного використання Інтернету та цифрових технологій описують Дж. Бейлі, Л. Іломакі, А. Кантосало, М. Лаккала, В. Плешаков, М. Рибл, А. Тадаєва, та ін.

Значний інтерес в рамках компетентнісного підходу у формуванні безпечної поведінки дітей в Інтернеті для нас представляють такі поняття як «компетентність» та «компетенції» (різними авторами можуть вживаються у тотожному сенсі) та розуміються в наукових колах як: спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання, які дозволяють людині визначати незалежно від ситуації проблеми, характерні для певної сфери діяльності (О. Пометун); здатність (уміння) діяти на основі здобутих знань (В. Кальней, С. Шишов); своєрідний комплекс знань, умінь і ставлень, що набуваються в навчанні й дозволяють людині розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах, проблеми, що є характерними для різних сфер діяльності (О. Крисана); набута

характеристики особистості (що охоплює знання, вміння, навички та цінності), яка дозволяє застосовувати останні на практиці (О. Локшина); соціально закріплений освітній результат (Н. Бібік).

Серед компетенцій вітчизняні науковці розрізняють такі: ціннісно-смилова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова, особистісного самовдосконалення (А. Хуторський); компетенції пізнавальної діяльності, компетентності діяльності, компетентності інформаційних технологій (отримання, опрацювання, подання інформації, перетворення її (читання, конспектування), масмедійні, мультимедійні технології, комп'ютерна грамотність; володіння електронною Інтернет-технологією (І. Зимня); компетентності у сфері самостійної пізнавальної діяльності, у сфері соціально-трудової діяльності, у побутовій сфері, компетентність у культурно-дозвілєвій сфері. (В. Кальней, С. Шишов).

Як зазначає Н. Бібік, освіта має враховувати «принцип глобально орієнтованої освіти» та компетентності мають охоплювати такі якості людини, що дозволяють їй інтегруватись у широкий світовий соціокультурний контекст [1]. До таких якостей відносять: усвідомлення багатозначності позицій і поглядів на те чи інше явище, бачення внутрішньої альтернативності рішень (врахування плюсів і мінусів) будь-якої діяльності, установка на співпрацю та діалог, уміння організувати спільну діяльність, уміння користуватись інформацією, розуміння унікальності культур, поглядів, звичаїв, навчання співпраці та діалогу на рівні взаємодії окремих людей, носіїв різних поглядів і культур, вироблення психології ненасильства, уявлень про політичні, соціальні права та свободи людини.

Л. Сорокіна наголошує, що навчання безпечній поведінці доцільніше здійснювати в контексті компетентнісного підходу, послідовно занурюючи підлітків в ситуації, що наближаються до реальності та потребують від них все більш компетентних дій, що передбачають самостійне прийняття рішень, оцінок, рефлексії придбаного досвіду [7].

В структурі соціальної компетенції інформаційний компонент виокремлює А. Тадаєва. Сутність його полягає в знаннях правильної назви, призначення, історії, позитивних та негативних впливів медіа на людину; ставленні до інформації як особливої цінності, гаджетів як засобу доступу до необмеженої інформації; первинних навичках невіктимної комунікації та безпечного користування новими медіа, критичному аналізі інформації. Серед критеріїв розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку виокремлює когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний та рефлексивний [8].

У контексті обраної нами проблеми ми вважаємо, що окремої уваги заслуговують вивчення цифрової компетентності, яку пропонують Л. Іломакі, А. Кантосало, М. Лаккала [12], Цифрова компетентність складається з:

- технічних навичок по використанню цифрових технологій;
- здатності використовувати цифрові технології в значущим чином для роботи, навчання і для повсякденного життя в цілому в різних видах діяльності;
- здатності до критичного оцінювання цифрових технологій;
- мотивації для участі в цифровій культурі.

Схожу, але більш деталізовану структуру цифрової компетентності, виокремлюють Є. Золотова, Т. Нестік, Є. Розказова, Г. Солдатова [6]. У її складі вони виділяють чотири компоненти: знання; вміння та навички; мотивацію; відповідальність (що включає, в тому числі, безпеку).

У цифровій компетенції виокремлюються:

- інформаційна та медіакомпетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, пов'язані з пошуком, розумінням, організацією, архівуванням цифрової інформації і її критичним осмисленням, а також зі створенням інформаційних об'єктів з використанням цифрових ресурсів (текстових, образотворчих, аудіо та відео);

- комунікативна компетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, необхідні для різних форм комунікації і з різними цілями);

- технічна компетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, що дозволяють ефективно і безпечно використовувати технічні та програмні засоби);

- споживча компетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, що дозволяють вирішувати за допомогою цифрових пристроїв і Інтернету різні повсякденні завдання, пов'язані з конкретними життєвими ситуаціями, які передбачають задоволення різних потреб) [6, с. 5].

Зазначимо, що цифрова компетентність визнана однією із восьми ключових у контексті навчання впродовж життя у країнах Європейського Союзу і розуміється як «набір знань, навичок, ставлень (таким чином, в тому числі здібностей, стратегій, цінностей і усвідомлення), які необхідні при використанні ІКТ і цифрових засобів масової інформації для виконання завдань; вирішувати проблеми; спілкуватися; управління інформацією; співпрацювати; створювати і обмінюватися контентом; і будувати знання ефективно, результативно, належним чином, критично, творчо, самостійно, гнучко, з етичної точки зору, рефлексивно для роботи, відпочинку, участі, навчання, спілкування, споживання і розширення прав і можливостей» [15, с. 3–4].

У цьому розумінні до цифрової компетентності включені сім складових:

- управління інформацією (ідентифікувати, визначати місцезнаходження, доступ, отримувати, зберігати і організувати інформацію);

- технічні операції та співпраця (зв'язок з іншими, брати участь в онлайн-мережах/спільнотах, конструктивно взаємодіяти);
- зв'язок та обмін інформацією (обмін даними через інтернет-інструменти, беручи до уваги недоторканність приватного життя, безпеку і нетикет);
- етика і відповідальність (поводитися етично та відповідально, розуміючи рамки закону);
- технічні операції (використовувати технології і засобів масової інформації, виконувати завдання за допомогою цифрових засобів);
- створення контенту і знань (інтегрувати і повторно ускладнені попередні знання і зміст, побудування нових знань);
- оцінка і вирішення завдань (визначити цифрові потреби, вирішувати проблеми за допомогою цифрових засобів, оцінити інформацію, що отримується).

В. Плешаков використовує поняття «кіберкомпетентність» як «володіння сукупністю знань, умінь, навичок, конкретних способів дій, особистісних якостей, певного досвіду, необхідних для здійснення продуктивної та безпечної життєдіяльності в кіберпросторі: кіберкомунікації, кібернавчання, кібервиховання, кіберосвіти, професійної та громадської діяльності». Окремі знання, вміння та будь-які навички або спосіб дії визначається як кіберкомпетенція [2, с. 255].

На думку В. Плешакова, процес формування кіберкомпетенцій повинен бути нерозривно пов'язаний з метою і завданнями навчання; бути спрямований на формування ключових, предметних і професійних компетенцій; сприяти розвитку особистості; враховувати психологічні і індивідуальні особливості учнів, тобто бути цілісним процесом, який відповідає закономірностям, принципам і вимогам педагогіки XXI століття [2, с. 257].

Науково цікавими для нас є роботи Дж. Бейлі та М. Рибла, які вводять нове поняття «цифрове громадянство» і розуміють його як «норму відповідної, відповідальної поведінки з урахування використання технологій» [9, с. 15]. Виокремлюють дев'ять елементів цифрового громадянства: повна електронна участь в житті суспільства, електронна купівля та продаж товарів, електронний обмін інформацією, комп'ютерна грамотність, електронні стандарти поведінки або процедури, електронна відповідальність за дії і вчинки, цифрові права і обов'язки, фізичне і психологічне благополуччя в цифровому світі технологій, електронні запобіжні заходи, щоб гарантувати безпеку [14].

Зазначені елементи мають реалізовуватися на принципах поваги (етикет, доступ, закон), освіти (грамотність, комунікація, комерція) та захисту (права та відповідальність, безпека, здоров'я та благополуччя).

Для реалізації автори пропонують чотириохступеневий цикл роботи з дітьми: обізнаність (що є прийнятна/неприйнятна поведінка), керівні практики (акцент на навчання прийнятному користуванню технологіями), моделювання та демонстрація (вчитель особисто

демонструю кращі зразки поведінки під час використання технологій), зворотній зв'язок та аналіз (створення атмосфери, коли учень може запитати, чому та чи інша поведінка є неприйнятною).

Ряд науковців (С. Лівінгстон, М. Рибл та ін.) та міжнародних організацій (ООН, Рада Європи, ЮНІСЕФ) пов'язують формування безпечної поведінки дітей в Інтернеті з поняттям «права людини» та «права дитини».

Рада Європи в Керівництві з прав людини для Інтернет-користувачів [3] також наголошує, що діти та молодь мають право на особливий захист і допомогу при роботі в Інтернеті. На своїй 32-й сесії 27 червня 2016 року Рада ООН з прав людини ухвалила резолюцію з назвою «Заохочення, захист і здійснення прав людини в Інтернеті», в якій підтверджує, «що ті ж самі права, які людина має в офлайновому середовищі, повинні також захищатися в онлайн-середовищі» [5].

Серед механізмів захисту порушених прав людини в Інтернеті можуть бути як звернення до поліції, так і до національного суду та Європейського суду з прав людини. [4;11].

Досліджуючи соціально-педагогічний аспект формування безпечної поведінки дітей в Інтернеті ми розуміємо компетенцію як втілену в практичну діяльність сукупність знань, вмінь та ставлень та виокремлюємо чотири базових компетенції безпечної поведінки в Інтернеті:

- розуміння застосування поняття прав людини в Інтернеті: знання про права людини в Інтернеті; дотримання прав людини в Інтернеті; ставлення до Інтернету як до інструменту надання можливостей;
- електронна участь: знання про можливості електронної участі; досвід участі в Інтернеті; ціннісне ставлення до можливостей управління Інтернетом та електронної участі;
- здоров'я збереження під час роботи з цифровими пристроями: знання про загрози в Інтернеті та їх вплив на здоров'я; здійснення заходів щодо збереження здоров'я під час користування Інтернетом; ціннісне ставлення до власного здоров'я;
- звернення про допомогу та захист: знання про механізми захисту прав, що порушені в Інтернеті; досвід звернень по допомогу у разі наражання на загрози в Інтернеті; повага до прав людини в Інтернеті та розуміння механізмів захисту.

Отже, аналіз та систематизація існуючих підходів щодо розвитку компетенцій безпечної поведінки підлітків в Інтернеті надав нам можливість зробити такі висновки:

1. Значне коло науковців віддають перевагу компетентнісному підходу у формуванні безпечної поведінки дітей в Інтернеті.
2. В науковій літературі існує декілька визначень поняття «компетенція», але основними складовими різні автори називають знання, навички та цінності.

3. Компетентності мають сприяти інтегруванню людині у широкий світовий соціокультурний контекст.

4. Дослідники вивчають та класифікують різні компетенції щодо успішної соціалізації в Інтернеті, виокремлюючи: інформаційні, технічні, комунікаційні, повсякденні/споживчі, етичної поведінки та ін.

5. На основі аналізу даних існуючих досліджень автор статті пропонує такі чотири базові компетенції безпечної поведінки підлітків в Інтернеті: розуміння застосування поняття прав людини в Інтернеті; електронна участь; здоров'язбереження під час роботи з цифровими пристроями; звернення про допомогу та захист.

Подальший науковий пошук означеної проблеми потребує поглибленої розробки критеріїв сформованості у підлітків базових компетенцій безпечної поведінки в Інтернеті та розробки технології соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті.

Список використаної літератури

- 1. Бібік Н. М.** Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік ; під заг. ред. О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с. – С. 45–51. **2. Плешаков В. А.** Теория киберсоциализации человека : монографія / Под ред. А. В. Мудрика. – М. : МПГУ: «Номо Cyberus», 2011. – 400 с. **3. Посібник** з прав людини для інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум (Рекомендація СМ/РЕС(2014)) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо посібника з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум) [Електронний Ресурс]. – Режим доступ : <http://hr-online.org.ua>. **4. Правові** засоби захисту та відновлення прав користувачів Інтернету в Україні в контексті застосування Посібника Ради Європи з прав людини для інтернет-користувачів [Кирилук О. В., Кориневич А. О., Куковський В. В. и др.] за ред. А. В. Пазюка. – К. : ФОП Клименко 2015. – С. 103–123. **5. Резолюція** 32-й сесии 27 июня 2016 року Совета ООН по правам человека «Поощрение и защита всех прав человека, гражданских, политических, экономических, социальных и культурных прав, включая право на развитие» [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/32/L.20&referer=/english/&Lang=R. **6. Солдатова Г. У.** Цифровая компетентность подростков и родителей. Результаты всероссийского исследования / Г. У. Солдатова, Т. А. Нестик, Е. И. Рассказова, Е. Ю. Зотова. – М. : Фонд Развития Интернет, 2013. – 144 с. **7. Сорокина Л. А.** Формирование готовности подростков к безопасному поведению в повседневной жизни : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.01 / Л. А. Сорокина ; Тюмен. гос. ун-т. – Тюмень, 2010. – 199 с. **8. Тадаєва А. В.** Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших

школярів в сучасному інформаційному просторі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / А. В. Тадаєва ; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Старобільськ, 2016. – 23 с. **9. Digital Citizenship in Schools**, Third Edition by Mike Ribble, ISTE Publications, 2015. **10. Digital Natives, Digital Immigrants** .Marc Prensky // On the Horizon (MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001) **11. Factsheet** – New technologies of The European Court of Human Right [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/FS_New_technologies_ENG.pdf. **12. Pomäki L.**, Lakkala M., Kantosalo A. What is digital competence? // Linked portal. Brussels: European Schoolnet (EUN), 2011. P. 1–12. **13. Internet Users in the U.S.A.** (2016*) [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : <http://www.internetlivestats.com/internet-users/us/>. **14. Passport to Digital Citizenship**//December/January 2008–09 | Learning & Leading with Technology 15 [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : <http://www.digitalcitizenship.net/uploads/LL2008DCArt.pdf>. **15. Technical Report** by the Joint Research Centre of the European Commission. Anusca Ferrari/2012[Електронний Ресурс]. – Режим доступу : <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>. **16. Ukraine Internet Usage and Marketing Report**. [Електронний Ресурс]. Режим доступу : <http://www.internetworldstats.com/euro/ua.htm>

Черних О. О. Компетентнісний підхід у формуванні безпечної поведінки підлітків в Інтернеті

У статті розкрито особливості компетентнісного підходу у формуванні безпечної поведінки підлітків в Інтернеті. Проведено аналіз класифікацій цифрових компетентностей вітчизняних та зарубіжних авторів. Розкрито сутність та складові компетенцій успішного та безпечного користування Інтернетом. Виокремлено чотири базові компетенції безпечної поведінки підлітків в Інтернеті: розуміння застосування поняття прав людини в Інтернеті; електронна участь; здоров'язбереження під час роботи з цифровими пристроями; звернення про допомогу та захист.

Ключові слова: компетентнісний підхід, цифрові компетенції, базові компетенції формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті, права людини в Інтернеті.

Черных Е. А. Компетентностный подход в формировании безопасного поведения подростков в Интернете

В статье раскрыты особенности компетентностного подхода в формировании безопасного поведения подростков в Интернете. Проведен анализ классификаций цифровых компетенций отечественных и зарубежных авторов. Раскрыта сущность и составляющие компетенций успешного и безопасного пользования Интернетом. Выделены четыре базовые компетенции безопасного поведения подростков в Интернете:

понимание применения понятия прав человека в Интернете; электронное участие; сохранение здоровья при работе с цифровыми устройствами; обращение за помощью и защитой.

Ключевые слова: компетентностный подход, цифровые компетенции, базовые компетенции формирование безопасного поведения подростков в Интернете, права человека в Интернете.

Chernykh O. Competency-based Approach in Forming Safe Internet Behavior Among Adolescents

In the article the development of competency-based approach in forming safe Internet behavior among adolescents. The author reviewed the documents of international organizations, foreign and national scientific researches.

The author concludes that in the researches there are several definitions of "competence", but different authors define the main components: knowledge, skills and values. Competences should promote integration of people in world wide socio-cultural context.

The essence and components of competences of successful and safe use of the Internet have been described. Researchers are studying and classifying the different competencies for a successful socialization during using the Internet: informational, technical, communication, daily/consumer, ethical behavior and others.

Four basic competences of safe Internet behavior have been identified by the author: an understanding of the application of human rights concepts to the Internet; online participation; preservation of health during work with digital devices; appeal for support and protection.

Key words: competency-based approach, digital competences, basic competences of safe Internet behavior of adolescents, human rights online.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 316.613.434:004.738.5

О. Б. Шевчук

АНАЛІЗ АРХІТЕКТУРИ СУЧАСНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТА ЕКСПЕРТНИХ НАВЧАЮЧИХ СИСТЕМ (ОГЛЯД II)

Сучасний розвиток інформаційних технологій потребує удосконалення процесу професійної підготовки та забезпечення якісного освітнього рівня майбутніх фахівців, особливо економічного напрямку, на основі нових, високоефективних педагогічних технологій, заснованих на